

O‘ZBEKISTONDA SPORT TASHKILOTLARINI MOLIYALASHTIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Xolmuratov Oybek Tursunmurotovich

Alfraganus University, “Moliya” kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya

Maqola O‘zbekistonda sport tashkilotlarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish yo‘llarini tahlil qiladi. Xalqaro tajriba asosida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish, homiylik va raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: sport tashkilotlari, moliyalashtirish, davlat-xususiy sheriklik, homiylik, raqamli texnologiyalar, diversifikatsiya, investitsiya, grantlar, iqtisodiy rivojlanish, xalqaro tajriba.

Аннотация

Статья анализирует пути совершенствования механизмов финансирования спортивных организаций в Узбекистане. На основе международного опыта изучены возможности развития государственно-частного партнерства, привлечения спонсорства и использования цифровых технологий.

Ключевые слова: спортивные организации, финансирование, государственно-частное партнерство, спонсорство, цифровые технологии, диверсификация, инвестиции, гранты, экономическое развитие, международный опыт.

Abstract

The article analyzes ways to improve the mechanisms for financing sports organizations in Uzbekistan. Based on international experience, opportunities for developing public-private partnerships, attracting sponsorship, and utilizing digital technologies are explored.

Key words: sports organizations, financing, public-private partnership, sponsorship, digital technologies, diversification, investment, grants, economic development, international experience.

KIRISH

O‘zbekistonda sport tashkilotlarini moliyalashtirish masalasi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Sportning sog‘lom jamiyatni shakllantirish, yosh avlodni tarbiyalash va xalqaro musobaqalarda ishtirok etish uchun kuchli vosita bo‘lib xizmat qilishi uni qo‘llab-quvvatlash zaruriyatini oshiradi. Shu nuqtai nazardan, sport tashkilotlarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish, moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash va samaradorlikni oshirish dolzarb hisoblanadi. Bu borada davlat va xususiy sektorning birgalikda harakat qilishiga katta ahamiyat beriladi.

O‘zbekistonda sport tashkilotlarini moliyalashtirishning asosiy manbalaridan biri davlat byudjetidir. Shu bilan birga, xususiy sektor investitsiyalari va homiylik mablag‘larini jalb qilishning ahamiyati ortib bormoqda. Moliyaviy resurslarning samaradorligini oshirish va turli manbalardan foydalanish sport tashkilotlari

rivojlanishiga yordam beradi. Xalqaro tajriba ko'rsatib turibdiki, davlat-xususiy sheriklik sport tashkilotlarini moliyalashtirishning eng muvaffaqiyatli mexanizmlaridan biri sifatida maydonga chiqmoqda. Bunday model orqali davlat va xususiy sektor birgalikda infratuzilmani yaxshilash, yangi loyihalarni amalga oshirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Bundan tashqari, sport tashkilotlarini moliyalashtirishda raqamli texnologiyalarni qo'llash katta ahamiyatga ega. Ushbu texnologiyalar moliyaviy jarayonlarni shaffoflashtiradi, homiylar va investitsiyalarni jalb qilishda qulay platformalar yaratadi. Shu sababli, raqamli vositalar yordamida sport tashkilotlari faoliyatining samaradorligini oshirish uchun yangi imkoniyatlar ochiladi.

Homiylar va xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning samarador usullari sport tashkilotlarini moliyalashtirishni yanada takomillashtirishda asosiy rol o'ynaydi. Mahalliy va xalqaro hamkorlik imkoniyatlarini kengaytirish orqali sportning har tomonlama rivojlanishiga erishish mumkin.

Ushbu holatlar sport tashkilotlarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirishda davlat va xususiy sektorning hamkorlikda ishlash tizimini rivojlantirish zaruriyatini oshiradi. Shu yo'nalishda xalqaro tajriba va raqamli texnologiyalarni tatbiq etish orqali yuqori natijalarga erishish imkoniyati yaratiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

O'zbekistonda sport tashkilotlarini moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish borasida olib borilgan tadqiqotlar mahalliy va xalqaro tajribalarga tayanib, turli yo'nalishlarda rivojlanmoqda. Sport tashkilotlarining moliyaviy barqarorligini oshirish va resurslarni samarali taqsimlash muhim masala bo'lib, bu jarayonda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik yetakchi o'rin tutadi. Shu nuqtai nazardan, davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlari, xususiy sarmoyalarni jalb qilish va homiylar rivojlantirish bo'yicha ilmiy izlanishlar keng qamrovli tahlilga ega [1].

Davlat tomonidan sport tashkilotlarini moliyalashtirish, ko'p hollarda davlat byudjeti mablag'lariga tayangan holda amalga oshiriladi. Bu borada O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan "Sportni rivojlantirish va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish"ga oid qonunchilik aktlari va davlat dasturlari sportni moliyalashtirishning asosiy yo'nalishlarini belgilab berdi. Biroq, byudjet mablag'larining cheklanganligi va sohani yanada rivojlantirish zaruriyati davlat-xususiy sheriklik asosida amalga oshiriladigan loyihalar ahamiyatini oshirmoqda. Xalqaro tajribada DXSh modeli sport infratuzilmasini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Bu model orqali yangi sport obyektlarini barpo etish, mavjudlarini modernizatsiya qilish va ularni samarali boshqarish imkoniyatlari yaratilmoqda [2].

Homiylar va investitsiyalarni jalb qilish yo'nalishida o'tkazilgan ilmiy izlanishlar sport tashkilotlarini moliyalashtirishning yana bir samarali usuli ekanligini ko'rsatadi. B. Qodirov o'z tadqiqotlarida sport tadbirlarida homiylarlikning iqtisodiy samaradorligini oshirish masalalariga e'tibor qaratgan. Shu bilan birga, xalqaro amaliyotda homiylarlik mexanizmlarining raqamli platformalar orqali rivojlanishi va

moliyaviy shaffoflikni ta'minlash yo'nalishlari o'rganilgan. Bunday mexanizmlar orqali sport tashkilotlariga homiylarning keng jalb etilishi va moliyaviy mustaqillik darajasining oshishi kuzatilmoqda [3], [6].

Raqamli texnologiyalardan foydalanish sport tashkilotlari moliyaviy faoliyatini boshqarishda va shaffoflikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Moliyaviy ma'lumotlarni raqamli platformalar orqali taqdim etish, hisob-kitoblarning shaffofligini oshirish va donorlarni jalb qilish orqali moliyalashtirish jarayoni samaradorligini oshirish mumkin. Ushbu yo'nalishda raqamli texnologiyalarni tatbiq etish bo'yicha "Moliyaviy innovatsiyalar" jurnalida chop etilgan tadqiqotlar muhim manba hisoblanadi [4].

Bundan tashqari, xalqaro sport tashkilotlari moliyalashtirishning turli usullaridan foydalangan holda o'z moliyaviy barqarorligini oshirayotganini kuzatish mumkin. Xorijiy mamlakatlarda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi sheriklik, sport infratuzilmasini rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish va homiylikning keng qo'llanilishi sport tashkilotlarining rivojlanishida samarali vosita sifatida qo'llaniladi. Ushbu tajribalar milliy amaliyotda ham tatbiq etilishi mumkin [5], [7].

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda sport tashkilotlarini moliyalashtirishda davlat va xususiy sektorning birgalikdagi harakati, homiylikni rivojlantirish, raqamli texnologiyalardan foydalanish kabi mexanizmlar orqali yuqori samaradorlikka erishish mumkin. Shu yo'nalishlarda olib borilgan izlanishlar va tahlillar sport sohasini moliyalashtirish tizimini takomillashtirishda katta ahamiyatga ega.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda sport tashkilotlarini moliyalashtirish bo'yicha mavjud manbalar, mahalliy va xalqaro tajribalar o'rganildi. Asosiy ma'lumotlar davlat hujjatlari, ilmiy maqolalar va tahliliy hisobotlardan yig'ildi. Tahlil jarayonida statistik metodlar, jumladan, iqtisodiy ko'rsatkichlar va ularning o'zgarishlarini baholash uchun ekonometrik usullar qo'llanildi.

Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) loyihalari, homiylik tizimlari va investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlari alohida tahlil qilindi. Shu bilan birga, moliyalashtirish jarayonida raqamli texnologiyalar va innovatsion usullarni tatbiq etishning samaradorligi o'rganildi. Tahlil natijalari asosida ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekistonda sport tashkilotlarini moliyalashtirish tizimi asosan davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi, bu esa sohaning rivoji uchun muhim omildir. Biroq, mavjud tizimni takomillashtirish, moliyaviy manbalarni diversifikatsiya qilish va xususiy sektor ishtirokini kengaytirish zarurati mavjud.

Sport sohasining moliyaviy barqarorligi va rivoji davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Davlat byudjeti mablag'lari bilan bir qatorda, xususiy sarmoyalar va homiylik mablag'larini jalb qilish sport infratuzilmasini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi.

Shu nuqtai nazardan, moliyalashtirish samaradorligini oshirishda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) modeli va innovatsion yondashuvlarni keng tatbiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

1-jadval

Sport tashkilotlarini moliyalashtirish manbalari (foizda)

№	Moliyalashtirish manbasi	Ulushi (%)
1.	Davlat byudjeti	60
2.	Homiylik	20
3.	Xususiy sektor investitsiyalari	15
4.	Xalqaro grantlar	5

1-jadvaldan ko‘rinib turibdiki, davlat byudjeti moliyalashtirishda asosiy o‘rinni egallaydi, ammo boshqa manbalarni jalb qilish imkoniyatlari ham mavjud. Xususan, xususiy sektor va homiylarning ishtirokini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) modeli orqali sport infratuzilmasini rivojlantirish samaradorligi xalqaro tajribada o‘z tasdig‘ini topgan. Bunday mexanizm yordamida davlat va xususiy sektor birgalikda sport obyektlarini qurish, modernizatsiya qilish hamda samarali boshqarish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu nafaqat davlat byudjeti yukini kamaytiradi, balki sport tashkilotlarini moliyaviy jihatdan mustahkamlash va infratuzilmani rivojlantirishga ham zamin yaratadi.

O‘zbekistonda so‘nggi yillarda DXSh modeli orqali kiritilgan investitsiyalar natijasida sport sohasidagi loyihalar soni ortib borayotgani kuzatilmoqda.

2-jadval

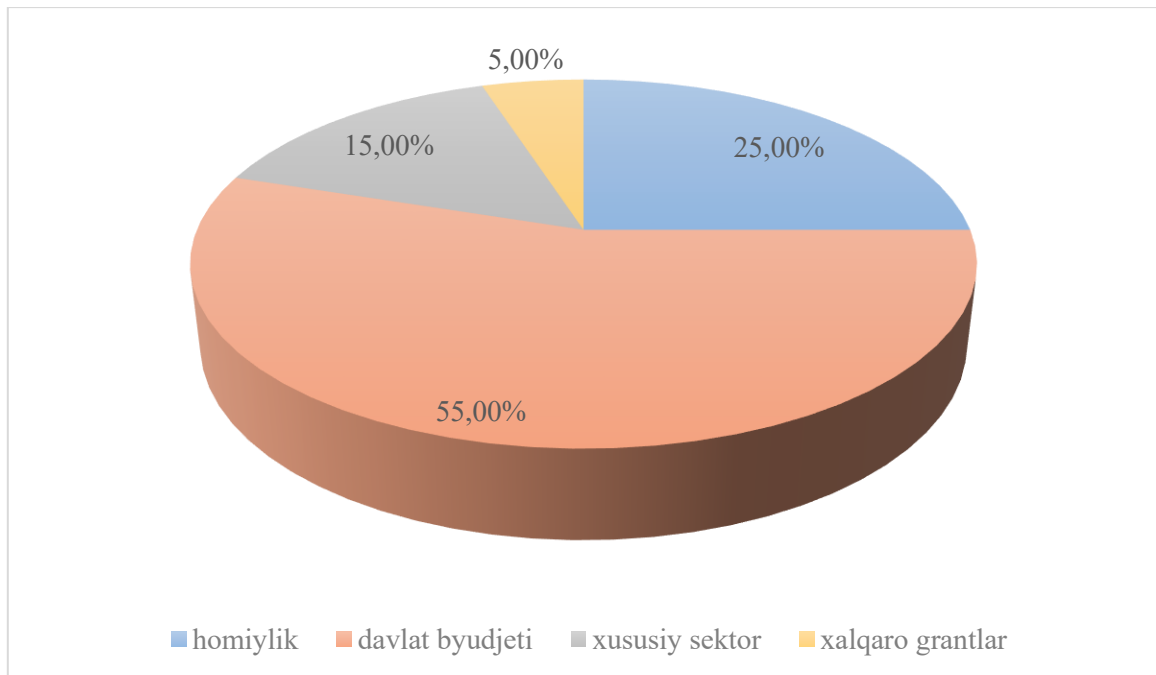
O‘zbekistonda DXSh asosida kiritilgan investitsiyalar (mln so‘mda)

№	Yil	Investitsiyalar hajmi
1.	2018	200
2.	2019	350
3.	2020	500
4.	2021	700
5.	2022	950

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, DXSh asosida kiritilgan investitsiyalar hajmi yildan-yilga ortib bormoqda. Bu esa sport infratuzilmasining yanada rivojlanishiga, yangi sport obyektlarining barpo etilishiga va mavjud obyektlarning modernizatsiyasiga zamin yaratmoqda. Shu bilan birga, xususiy sektorni jalb qilish va homiylik tizimini rivojlantirish orqali sport tashkilotlarining barqaror rivojlanishi ta'minlanishi mumkin.

Homiylik sport tashkilotlari uchun qo‘shimcha moliyaviy manba hisoblanadi. Sport tadbirlari va loyihalariga jalb qilingan homiylarning ishtiroki ushbu sohaning rivojlanishida katta ahamiyatga ega. Homiylik tizimining samaradorligini oshirish uchun innovatsion yondashuvlardan va raqamli platformalardan foydalanish lozim. Xalqaro tajribada homiylikning raqamli texnologiyalar orqali rivojlanishi va homiylik

mablag'larini jalb qilish usullari samarali deb topilgan. Ushbu yondashuvlar homiylar va xususiy investorlarning keng doirasini jalb qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.



1-rasm. Sport tashkilotlarini moliyalashtirishda homiylar ulushi (foizda)

Raqamli texnologiyalardan foydalanish moliyalashtirish jarayonida shaffoflik va samaradorlikni oshiradi. Onlayn platformalar orqali moliyaviy ma'lumotlarni taqdim etish, homiylar mablag'larini jalb qilish va xususiy investorlarni ishtirok etishga rag'batlantirish sport tashkilotlarining moliyaviy boshqaruvini mustahkamlaydi. Bu yo'nalishda davlat tomonidan qo'llanilayotgan choralar, xususan, raqamli texnologiyalarni sport moliyalashtirish tizimiga keng joriy etish ishlari yaxshi natijalar bermoqda. Ushbu texnologiyalar moliyalashtirish jarayonining ochiqligini oshirib, hisobotlarni taqdim qilish va monitoring qilish imkoniyatini yaratadi.

Sport tashkilotlarini moliyalashtirishda diversifikatsiya va davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish O'zbekistonda sport infratuzilmasining barqaror rivojlanishi uchun muhim omil hisoblanadi. Xususan, homiylar tizimini kengaytirish, xususiy sektor ishtirokini rag'batlantirish va xalqaro tajribadan samarali foydalanish orqali moliyaviy manbalarni ko'paytirish imkoniyatlari yaratiladi. Xalqaro tajribadan kelib chiqib, sport tashkilotlarini moliyalashtirishda davlat-xususiy sheriklikning muhim o'rni ta'kidlanadi, bu esa moliyaviy barqarorlikka erishishga xizmat qiladi.

Yuqoridagi tahlillar asosida sport tashkilotlarini moliyalashtirish tizimini takomillashtirish bo'yicha bir qator takliflar ilgari surilgan. Davlat va xususiy sektorning birgalikdagi harakati, moliyaviy resurslarning shaffof taqsimlanishi, raqamli texnologiyalar orqali samaradorlikni oshirish orqali sport tashkilotlarini barqaror rivojlantirishga erishish mumkin. Shu bilan birga, homiylar tizimini takomillashtirish va xususiy sarmoyalarni keng jalb qilish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O‘zbekistonda sport tashkilotlarini moliyalashtirish tizimini takomillashtirish zaruriyati so‘nggi yillarda o‘zini aniq namoyon qildi. Mamlakatda sportning rivojlanishi jamiyatni sog‘lomlashtirish, yoshlarni sport bilan shug‘ullanishga jalb etish va xalqaro sport maydonlarida O‘zbekiston obro‘cini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Shu sababli, sport tashkilotlarini moliyalashtirishning zamonaviy va samarali mexanizmlarini joriy etish davr talabi bo‘lib qolmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, homiylik tizimini kengaytirish va raqamli texnologiyalarni qo‘llash sport tashkilotlarini moliyalashtirishni yaxshilashda katta ahamiyatga ega.

Birinchi, davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmini keng qo‘llash tavsiya etiladi. Xalqaro tajriba DXSh modeli orqali sport infratuzilmasini rivojlantirishda muvaffaqiyatli natijalarga erishilganini ko‘rsatmoqda. Davlat va xususiy sektorning birgalikdagi harakatlari yangi sport obyektlarini barpo etish, mavjudlarini modernizatsiya qilish va samarali boshqarish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Shu sababli, O‘zbekistonda DXSh asosida sport tashkilotlariga xususiy sarmoyalarni keng jalb qilish mexanizmlarini takomillashtirish va qo‘shimcha rag‘batlantiruvchi chora-tadbirlar ishlab chiqish lozim.

Ikkinchi, homiylik va xususiy sektor ishtirokini kengaytirish zarurati mavjud. Tadqiqotlar homiylarning sport tadbirlarini qo‘llab-quvvatlashi orqali sport tashkilotlarining barqaror rivojlanishi va mustahkamlanishini ko‘rsatdi. Homiylik tizimini rivojlantirish uchun innovatsion yondashuvlar, jumladan, raqamli platformalardan foydalanish va onlayn homiylik tizimlarini joriy etish zarur. Bu nafaqat homiylarning sonini oshirishga, balki homiylik jarayonlarining shaffofligini ta‘minlashga ham xizmat qiladi.

Uchinchi, sport tashkilotlarini moliyalashtirishda raqamli texnologiyalarning roli muhim. Raqamli texnologiyalar orqali moliyaviy jarayonlarning shaffofligini ta‘minlash, hisob-kitoblarni avtomatlashtirish va monitoring qilish imkoniyatlari kengayadi. Buning natijasida sport tashkilotlarining moliyaviy boshqaruvi yaxshilanadi va resurslardan samarali foydalanish ta‘minlanadi. Shu ma‘noda, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish bo‘yicha davlat siyosati doirasida qo‘shimcha dasturlarni amalga oshirish tavsiya etiladi.

To‘rtinchi, sport tashkilotlarini moliyalashtirish tizimini diversifikatsiya qilish talab etiladi. Turli moliyaviy manbalarni integratsiyalash va ularning samaradorligini oshirish orqali sport tashkilotlarini barqaror moliyaviy ta‘minlash mumkin. Davlat, xususiy sektor va xalqaro donor tashkilotlarning birgalikdagi harakatlari orqali sport infratuzilmasini mustahkamlash va sport loyihalarini qo‘llab-quvvatlash uchun qo‘shimcha moliyaviy resurslarni jalb qilish zarur. Shu bilan birga, xalqaro tajribadan foydalanish va mahalliy sharoitga moslashtirilgan moliyalashtirish mexanizmlarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

Takliflarimizdan biri – sport tashkilotlarini moliyalashtirishda xorijiy investitsiyalarni keng jalb qilish uchun qulay investitsion muhit yaratishdir. Buning uchun sarmoyadorlar uchun qo‘shimcha imtiyozlar, soliqlarni kamaytirish yoki

subsidiya berish mexanizmlarini joriy etish mumkin. Shu orqali sport tashkilotlariga qo‘shimcha mablag‘lar jalb etilishi va ularning moliyaviy mustaqilligi oshishi kutiladi.

Yuqorida keltirilgan takliflarni amalga oshirish orqali O‘zbekistonda sport tashkilotlarini moliyalashtirishning samaradorligini oshirish, ularning barqaror rivojlanishini ta‘minlash va jamiyatda sportga bo‘lgan qiziqishni kuchaytirish mumkin. Bu esa sog‘lom avlodni tarbiyalash va xalqaro sport maydonlarida mamlakat obro‘cini yanada yuksaltirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, moliyalashtirish jarayonida davlat va xususiy sektorning birgalikdagi harakatlari, homiylik tizimini kengaytirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali yuqori natijalarga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. “Davlat-xususiy sheriklik asosida sport infratuzilmasini rivojlantirish” — Xalqaro iqtisodiy tadqiqotlar jurnalida chop etilgan maqola, 2021 yil, 45–50-betlar.
2. Qodirov, B. "O‘zbekistonda homiylik tizimining rivojlanishi va uning sport sohasidagi o‘rni" — Toshkent, 2021, 80–92-betlar.
3. Raqamli texnologiyalarni qo‘llash bo‘yicha sport tashkilotlarining moliyaviy faoliyati tahlili. "Moliyaviy innovatsiyalar" jurnali, 2022 yil, 112–118-betlar.
4. Xalqaro sport tashkilotlari moliyalashtirish tajribalari. “Sport iqtisodiyoti” xalqaro konferensiyasi materiallari, 2022 yil, 35–41-betlar.
5. Jones, A. "Sponsorship and Investment Models in Modern Sports" — New York, 2018, 200–215-betlar.
6. Smith, J. "Public-Private Partnerships in Sports Infrastructure" — London, 2019, 145–160-betlar.